

“दुस्थानी संगीत पद्धति सीरीज.”

गीतमालिका.

भाग १४ वा.

संपादक

पं० विष्णु नारायण भातखंडे,
बी. ए. एल.एल. बी.

केन्द्रीय माणिकजी वरजोजी मिने/वेदरहामजी “मुंबई समाचार प्रेस” के
मालिकने मुंबई, कोट, ११, ...अर रोड, मुंबई समाचार
छापखानेमें छापकर वहाँसेही प्रसिद्ध किया है.

मुंबई.

१९२०.

All rights reserved.

(सब हक स्वाधीन हैं.)

किंमत रु. ०-४-०.

गातमा लिंकत वापरलेल्या "नोटेशन"

चिन्हांचा खुलासा.

"रि, ग, ध, नि," या स्वरांच्या खाली "—" अशी आडवी रेघ असलेली ते "कामल" आहेत असे समजावे. तशी नसली तर तीव्र समजावे.

"म" असा लिहिलेला "शुद्ध" अथवा "कामल" समजावा, व
"म" असा लिहिलेला "तीव्र" समजावा.

ज्या स्वरांच्या खाली बिंदु असेल ते "मंद" स्थानचे, व ज्यांच्या माध्यावर असेल ते "तार" स्थानचे समजावे. बिंदु शिवायचे सारे स्वर "मध्य" मत्तकाचे समजावे.

"—") अशा चिन्हांत लिहिलेले स्वर एका मात्रेच्या काळांत गावयाचे आहेत.

"—") हे चिन्ह कोणत्या स्वरापासून कोणत्या स्वरापर्यंत "मोड" आहे, हे दाखवील.

कोठे कोठे स्वरांच्या डोऱ्यावर डाव्याबाजूला लहान टाईपने लावलेले स्वर आहेत. ते "Grace Notes" समजावे. ते अलंकारिक स्वर आहेत. नवीन विद्यार्थीस हे बारीक "कण" अथवा "ग्रेस नोट" गळ्याने अथवा हाताने काढतां न आले, तरी त्यांच्या अभ्यासार्थ होईल असे नाही. ते लावतां आल्याने गायन अधिक रंजक होईल, हे मात्र खरे आहे. जसे दागदागिन्यांनी स्वाभाविक स्वरूप अधिक शोभते, पण ते नसल्याने विघटत तर नाहीच.

स्वरापुढे "—" असे चिन्ह असेल, तेथे मागला स्वर एक मात्रा लांबवावयाचा आहे, अथवा तितकी विश्रांति आहे, असे समजावे. हे कल्प अभ्यासाने सहज समजते.

गीताच्या शब्दांत जेथे "८" असे भ्रवग्रह चिन्ह येईल, तेथे मागल्या अक्षरांतला अंत्य स्वर (अकार, उकार इ.) एक मात्रा लांबवणार आहे असे समजावे, किंवा तितकी विश्रांति आहे, असेही समजतां येईल.

"X" हे चिन्ह गायनाच्या तालाची "सम" दाखवील. "सम" हा पहीला ठोका मानून पुढील ठोके त्याच्या दोरणांने समजून घ्यावे.

"o" हे चिन्ह तालाची "खाली" ध्वजजे "रिमो" जागा दाखविण्यासाठी आहे.

(प) एखाद्या स्वराला असे "कंस" चिन्ह दिले असले, तर तेथे एक स्वर बरचा व एक खालचा जोडावयाचा आहे असे समजावे. उ. (प)=ध प म प सा=री सा नि सा, इ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૮૫૨ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ મન મલિહા-૧૪

વિષય ઈ.ત.સ. : ૬૪ : ૪૮

મધ્યમી સ્વરોની નીચે આવી — લીટી હોય ત્યારે તેમને ને નવી લીટી વગરનાને તીવ્ર સમજવા.

મ એટલે શુદ્ધ અથવા ક્રોમળ મધ્યમ સમજવો અને ઉપર લીટી સાથે આવો મ હોય તો તેને તીવ્ર સમજવો.

વળી જે સ્વરોની નીચે મીડું હોય તેમને મંદ સપ્તકના અને જેમની ઉપર મીડું હોય તેમને તાર સપ્તકના સમજવા. મીડા વગરના સ્વરોને મધ્ય સપ્તકનાજ સમજવા.

જે સ્વરોની નીચે — આવી નીચાની હોય તેમને એકજ માત્રામાં સમાતા સમજવા અને જેમની ઉપર — આવી નીચાની હોય તેમને મીડથી લેવાના છે એમ જાણવું.

અનુક્રમ સ્વરનાં ડાખાં ઉપલાં ખુણામાં ઝીણું ખીણી જે સ્વર મેલ્યો હોય તેને કણ અથવા ટ્રેસ નોટ સમજવી. જે તેવા કણો શુદ્ધતાના રીખાઉઆથી વગાડી કે ચળાંથી કહાડી નહીં શકાય તોપણ તેથી રાગ બગડ્યો એમ સમજવાની તેઓએ જીલ કરવી નહીં, કેમકે કણ રાગનાં ધરેણું જેવા હોવાથી જેમ એક આસામી ધરેણું નહીં થેહેરે તોપણ તે ઝાળખાઈ આવે છે તેમ રાગ કણનાં ગેરહાજરી છતાં બગડતો નથી પણ માત્ર તેની ખુબીજ કાંઈકે ઝાછી થાય છે.

સ્વરની પછી — આવી નીચાની હોય તો તેજ સ્વર ફરી ગાવા કે વગાડવાનો અથવા તો તે ઉપર એક માત્રા થોભવાનું છે એમ સમજવું.

ગાયનના શબ્દોમાં જ્યાં ડ આવી નીચાની આવે ત્યાં તેને અવગ્રહ સમજવો એટલે ગાયનના જે વ્યક્તરની પછી તે મેલેલી હોય તેમાં સમાયેલા વ્યક્તર ત્યાં થોભવાનો છે અથવા તો તે વ્યક્તર ઉપર એક માત્રા થોભવાનું છે એમ સમજવું.

આવી X ચોક્કસીની નીચાની તાલનો સમ બતાવવા માટેની છે અને શાસ્ત્રના નીચમ પ્રમાણે હમેશ સમનેજ પહેલી તાલ મણી તેને હેસાએ ખીણ તાલો માંડવામાં આવે છે જે તેના એ ત્રણ વગેરે આંકડાથી સમજાય છે. આવી માટે આડું મીડું ૦ વાપરવામાં આવે છે.

(૫) કોઈપણ સ્વરને આ પ્રમાણે કૌંસમાં લખેલો હોય તો તેને અર્થ એમ સમજવો કે તેની પછીના સ્વર, તે સ્વર, તેની આગળ મળતો સ્વર અને તે સ્વર પાછો એવા ચાર સ્વરો એકજ માત્રામાં લેવાના છે : જેમકે (૫) = ધ પ મ ય; (૩) = રે સા રે; ગ = મ ગ કે ગ (૫) = ની ધ પ મ.

कालिगडा-त्रिताल.

प

ध	प	म	ग	म	-	प	प	ध	-	ध	ध	प	-	ध	म
हो	ॐ	ने	ल	गो	ॐ	प	र	भा	ॐ	त	स	खी	ॐ	अ	व
म	प	-	म	ग	म	-	प	प	ध	-	ध	ध	प	-	-
हो	ॐ	ने	ल	गो	ॐ	प	र	भा	ॐ	त	स	खी	ॐ	ॐ	ॐ
म	म	ग	री	ग	म	प	-	म	म	ग	री	-	री	सा	-
बो	ॐ	ल	त	के	ॐ	की	ॐ	की	ॐ	र	को	ॐ	कि	ला	ॐ
नि	सा	ग	म	प	ध	नि	नि	सां	-	नि	ध	प	-	ध	म
कु	सु	म	क	म	ल	वि	क	सा	ॐ	त	स	खी	ॐ	अ	व

अंतरा.

प	ध	प	ध	नि	नि	सां	सां	सां	रीं	सां	रीं	नि	नि	सां	सां
अ	रु	न	कि	र	न	स	खि	पु	र	व	प्र	का	श	भ	यो
मां	नि	-	सां	रीं	सां	नि	प	ध	नि	सां	नि	ध	प	-	ध
भो	ॐ	र	भ	यो	ॐ	नि	स	जा	ॐ	त	स	खी	ॐ	अ	व

	नि ध	नि प	प सा - - सा - सा	री -
ज र	८ ४	त	तो ८ ८ रे ८ २	क मा ८।
सा		सा	सा सा	सा
री सा	- सा	नि नि	सा सा - सा	री -
न जूं	८ ४	के	ब ल ८ ४	ल जैं ८।
			सा नि	
- सा	निसा	निसा	री ध नि प	म प
८ ४	ये ८ ४	पी ८	र मे ८ २	रे सा ८।
नि ध	नि	सा री	म - - री - सा	नि री
८ ४	८ ४	८ ४	८ ४ ८ ४	८ ४
				चो ८ ४

अंतरा.

म प	नि नि	सां -	सां नि	सां सां	नि सां
शम ८	ला र ४	फी ८	न मे ८ २	रे ८ २	दु ख ८।
सां	- सां	सां	री ध नि प	म म	
द री	८ ४	दू ८ ४	र क र ८ २	न ८ २	औ र ८।
प	नि प	सां	- री	सां -	म प
८ ४	श न ४	दो ८ ४	ज ८ ४	हं ८ ४	८ ४ ८।
सां	-	म प	नि म	- री	सारी
८ ४	८ ४	८ ४	८ ४ ८ ४	८ ४ ८ ४	न ८ ४

प ^मगु ^मगु री सा ^गरी सा - - सा - ग -
 ल ण ३ मे ^१डे ३ ३ घर आ ३ ३ बी ३ ३ ३ ३।
 नि ^{सा}गुम प प - म ग म प म - - सा नि सां सां
 सो ३ ३ ना ३ ३ ३ ३ मी यां ३ ३ ३ तो ३ मे।
 सां री सां नि - पध प (प) म ग प म गुम नि
 तें ^१डे डी ३ ३ सद के ३ ३ जें ३ ३ वे ३, डो॥

अंतरा.

सां नि - नि सां सां सां - नि ध प म प ^मगु म म
 मु ख ३ डा ३ तें डा ३ वे ३ खां तो मैं जी ३ वां।
 म म - प नि सां सां - सां री सां नि - ध - प
 स दा ३ रं ^२गी ३ ले ३ द र ३ स ३ तें ३ डा।
 (प) म ग ^गप म गुम नि
 ३ पा ३ ३ ३ बी ३, डो॥

अहीर पैरव—झबताल. (एक प्रकार.)

मगमसा	सा सा री	म म	म म म
रा ५	धि का ५	र म	ण गि रा।
म ग	री म प	मगमग	री-सा
ध र	न गो ५	पी ५	ना ५ थ।
नि सा री	सा सा री	म म	म - म
म द	न मो ५	ह न	के ५ ण।
म म	प म ग	री ग	ग म प
न ट	ब र वि	हा ५	५ ५ री॥

अंतरा.

म -	म री -	म -	प प प
रा ५	स ली ५	ला ५	र ति क।
म म	म प ध	नि -	ण ध प
बि ज	जु व ति	प्रा ५	न प ति।
प ध	म प ध	म म	मगरी सा
स क	ल दु ख	ह र	न गो ५।
सा प	म ग -	री ग	ग म प
न ण	न चा ५	५ ५	५ ५ री॥

कामोद-त्रिताल.

मिरी प प	- प ध प	म म प म	मसिरीसा
ऋ त व सौ	३ त स खि	मो ३ म न	भा ३ व त।
सा सा म म	मी - सा सा	सा - री सा	ध - प प
र स व र	सा ३ व त	मो ३ द व	दा ३ व त।
प - सा सा	रीरीसासा	म म प ग	मसिरीसा
का ३ मु क	ज न म न	नि त त र	सा ३ व त॥

अंतरा.

प प सां -	सांसां ^{सां} रींसां	सांधसांरीं	सां - ध प
न व प ३	ह व न व	कु सु म सु	मं ३ डि त।
सा सा म ग	प प ध प	म म प ग	मसिरीसा
ह र रं ग	त र व र	अ त ह र	खा ३ व त।

देशकार—मत्तताल.

प ^१ ध -	प ध -	प	ग री	सा -
पा ३	क ना ३	म	गु रु	को ३
सा ध	सारी	ग ए	प प	
रु ट	म न	नि स	दि न	
प ^१ ग -	प ध	सां -	रीं सां	ध प
जा ३	सों ३	हो ३	त तु	र त।
सां धै	ध प	ग री	सासा	
भ व	सिं ३	धु त	र न॥	

अंतरा.

प ग	प ध	सांसां	सां -	सांसां
जो ३	जो ३	श र	णा ३	गु त।
सां ध	सां रीं	सां रीं	सां ध	
गु रु	च र	णां ३	बु ज	
सां -	गं रीं	रीं सां	- सां ध	- प
पा ३	व त	ह र	३ रीं	३ ग।
सां प	ध प	ग री	सासा	
नि त	प र	मा ३	त म॥	

कालिंगडा—एकताल.

गै	म	ग	री	सा	री	नि	नि	सा	री	ग	ग
ध	न	ध	न	स्	खि	स	फ	ल	ज	न	म।
ग	म	प	ध	प	ध	म	ध	प	ग	म	ग
जा	ॐ	के	ॐ	अ	नु	कू	ॐ	ल	स	ज	न॥

अंतरा.

ग	म	ग	म	ग	म	प	ध	प	ध	प	प
म	लि	न	ब	स्	न	धि	न	आ	भ	र	न।
ध	-	ध	ध	नि	नि	सां	नि	प	ध	म	प
जो	ॐ	ब	न	म	द	न	हि	न	ह	स	न।
ग	-	म	म	म	-	ध	-	प	ग	म	ग
ओ	ॐ	छ	त	ना	ॐ	व	ॐ	क्र	ग	म	न।
नि	-	सां	नि	ध	प	ध	नि	ध	प	म	ग
प्रे	ॐ	म	ब	द	त	र	हे	नि	स	दि	न॥

बागेश्री-झबताल.

म ^१ ग ^१	री सा -	नि ^४ ध	सा सा -
गा ^१ ७	बो ^२ वा ७	गे ^१ ७	स ^१ री ७
सासा	म ^१ म म	म म	प ^१ ग ^१ -
मृ ^१ दु ^२	ल ग त	सु ^१ र	ग नी ७।
म ^१ म	नि ^१ ध नि	सांसां	सां - सां
ख ^१ र	हा ^२ ७ र	प्रि य	ठा ^१ ७ ठ।
सां -	नि ^१ ध नि	म म	प ^१ ग ^१ -
ती ^१ ७	व ^२ र क	र ^१ त	ध ^१ री ७।

अतरा.

ग ^१ म	नि ^१ ध नि	सां -	सां - सां
म ^१ ७	ध ^२ म क	रे ^१ ७	जा ^१ ७ न।
सांसां	री - सां	निसां	नि - ध
स ^१ म	वा ^२ ७ दि	सा ^१ ७	मा ^१ ७ न।
नि ^१ -	ध म प	ग ^१ -	री - सा
पौ ^१ ७	च ^२ म क	रे ^१ ७	अ ^१ ७ लप।
रे सा	नि ^१ ध नि	सा ७	म ग ७।
१	२	०	१
म ध	नि ^१ ध म	प ग	म ^१ रे सा॥
१	२	०	१

रामकली--एकताल.

सं
में

गम गम	प	प	मप धि	-	ध	प	-	म
डा ०	दि	ल	ल गा	०	०	०	०	ना।
गरी ग	म	प	म	-	ग मग	गरी	-	सासा
ल सा	ज	न	या	०	०	०	०	र, मे॥

अंतरा.

[illegible]

देवसाख--त्रिताल. मध्य लय.

निसा
र ति

मैरी पम	निपि सां -	पनिपिमप	मपि म -
यां ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३	१ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३	वी ३ त ग ३ ३ ३ ३ ३ ३	३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३
मं मं मं मं	री - री सा सा	सा निपम	री - सा सा
कं ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३	१ न ग त ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३	जी या व व रा ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३	३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३
निसा मैरी	पम निपि	सां - पम	पम निसा
च त रा ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३	१ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३	३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३	का ३ र न, र ति॥

अंतरा.

म म प प	पनिपि नि -	सां - सां सां	निसां सां -
स गु न बि	चा ३ रो ३ रे ३	मो रे व म ना ३	३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३
मं मं मं मं	मं - मं मं	मं - मं मं	रीरीसासा
पि यु क व	आ ३ वे ३	गे ३ मो रे व र प रा	३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३
सा - प -	म -	निसा	
हो ३ पै ३	यां ३, र ति॥		

गौरी—त्रिताल. (एक प्रकार).

मं मं ग रे नि - सा ध नि - - री - री सा -
 भू ट क त का ॥ हे फि रे ॥ ॥ वा ॥ व रे ॥
 मं - ध ध नि नि सा - री - री री री - सा -
 न ॥ श्व र त न को ॥ कौ ॥ न भ रो ॥ सो ॥
 सा सा प प मं - प ध मं ग री मं ग री सा -
 ख ट प ट यूं ॥ हि क रे ॥ ॥ वा ॥ व रे ॥

अंतरा.

ध मं मं मं ग ध मं - ध मं ध नि - सां सां सां - सां -
 क र म लि खो ॥ उ त नो ॥ हि मि ले ॥ गो ॥
 सा नि - नि - सां नि नि सां रे नि - सां - नि ध प -
 ला ॥ खों ॥ ज त न क रे ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
 प मं प ध मं - मं ग री ग मं ग री - सा सा
 च तु र क पा ॥ बि न क लु न हि सा ॥ ध त ॥
 सा - प प ध मं - प ध ध मं - ग मं ग री सा -
 का ॥ हे को सो ॥ च क रे ॥ ॥ वा ॥ व रे ॥

म० ध प प नि ध - प प म० म० - ग
 ६ मेहे धू ६ व ने जा ६ मो दी न आ ६ या ।
 म० म० म० - ध म० ग - ग० रीसा
 आ या ६ रे ६ व र ६ मे ६ रे ।
 नि० सा नि री ग - ग म० - ग म० म० म०
 अ रे ६ घ ६ र मे ६ रे ६ मेहे ।

अंतरा.

म० ध सांसां सां - सांसां - नि रीसां
 आ ६ ज सु हा ६ ग की ६ रा ६ त ।
 सांसां - सां रीसां नि ध री नि ध प
 स दा ६ रौ ६ ग न्या ६ म त ६ ।
 - म० म० म० म० म० - ध म० म० ग
 ६ ला ६ या ला या ६ रे ६ व र ।
 - ग० रीसा
 ६ मे ६ रे ॥ इ. ॥

मै -	री -	सासा	साग	री मै	
तूं ०	ही ०	भ ज ०	भ ज ०	रे ०	० ०।
निप	- म	ग री	म म	गरी ग	रीसा
म न ०	के ०	ण ०	वा ०	सु दे ०	व। ०
सारी	ग री	- सा	सारी	ग री	सारीसा
प द ०	म ना ०	भ ०	प र ०	म पु ०	रुख। ०
सारी	म मै	म प	प री	ग री	सासा
प र ०	मे ०	सु र ०	ना ०	रा ०	प न॥ ०

प ग	ग प	ध प	सांसां	सांसां	सांसां
जो ५	ग जा ५	ग ५	ज प	त प	क र।
नि -	नि नि	सां ध	सां -	नि नि	ध प
वा ५	म ५	व ५	ना ५	र ५	मु नि।
प प	नि ध	प ध	प म	ग म	प प
व सी ५	ष्ट ५	स न	का ५	५ दि	क स।
प म	ग री	सा री	सासा	सा री	सासा
क ल ५	सु र	गा ५	व त	ध्या ५	व त।
ग -	म प	- प	निसां	नि नि	ध प
अ ५	ष्ट जा ५	म ५	क र	त र	ह त।
प री	ग री	सांसा			
पा ५	रा ५	य न॥			

सां नि ध प ग म प प ध प ग म ग - - -
 क ल गु नि गा ३ व त का ३ लि ग डा ३ ३ ३ ।

नि सा ग म प ध नि सां ध नि सां नि ध - प प
 भै ३ र व मे ३ ल ब ना ३ य स दा ३ गु नि ॥

ग म प प
 गा ३ व त ॥ इ. ॥

अंतरा.

प ध प ध नि - सां - सां रीं सां रीं नि - सां -
 पौं ३ च म वा ३ दी ३ सु र स म वा ३ दी ३ ।

सां रीं सां रीं सां नि प ध नि सां नि ध प - ध प
 सं ३ धि प्र का ३ श सु सा ३ ध स दा ३ गु नि ॥

ग म प प
 गा ३ व त ॥ इ. ॥

केदार-झबताल.

प	ध	म	म	प	प	प	-	सां	-	-
अ	र	ज	वा	७	इत	मे	७	री	७	७।
	प	नि	सां	-	रीं	सांनि		ध	प	-
	हो	७	वे	७	क	बू	७	ले	७	७।
	म	म	प	ध	प	म	-	सारीसा		
	म	क	वू	७	ले	अ	७	ला	७	के।
	सासा		म	प	प	ध	-	म	-	ध
	ह	ज	र	त	र	सू	७	ले	७	अ॥

अंतरा.

प	प	सां	-	सां	सांसां	सां	-	सां
सू	व	का	७	ह	सू	न	औ	७
								र।
	प	नि	सां	-	रीं	सांनि	ध	-
	हो	७	सै	७	न	बै	७	तो
								७
	सासा		म	-	म	प	-	सां
	दू	स	का	७	क	रो	७	रीं
								हो
	सांनि		ध	प	ध			७
	तू	७	ले	७	अ॥			

यमनी बिलावल-चौताल.

सि ग	गै ग	गै ग	री ग	प प	प -
तुं ७	कि त	क र	त मा	७ न	का ७।
प प	ग री	री ग	सा री	ग री	सारी
नह सो	७ ७	ए ७	७ री	७ ७	७ ७।
- सा	- सा	नि ध	प साध	सासा	रीसा
७ ग्वा	७ ल	बा ७	७ ल	७ नि	प ट।
- सा	गै प	ग -	री ग	री सा	रीसा
७ न	ट ७	ना ७	७ ग	७ र	७ ७॥

अंतरा.

ण प	प सां	सां प	सां -	- सां	- सां
ते ७	सी तो	७ ७	ही ७	७ ओ	७ र।
सां निध	निध सां	- गं	सां -	- सां	ध प
दे ७	७ खी	७ न	ले ७	७ खी	७ ७।
ग -	- प	ध री	सां सां	सां प	ग प
ऐ ७	७ सी	७ च	तु र	७ रु	७ प।
ग -	री ग	री सा	रीसा		
आ ७	७ ग	७ र	७ ७॥		

भूपाली-झबताल.

गै	ग री	सा सा री	ग -	गै - ग
क	र त	मो ह न	आ ७	ला ७ प ।
ग प	ध ध सां	ध प	ग ग री	
शा ७	स्व के ७	नि य	म स र ।	
ग प	ध ध सां	सांसां	सांरींसां	
रा ७	ग रु ७	प क	भे ७ द ।	
गै री	सां रीं सां	ध प	सां ध प	
स व	हु प र	ग ट	क र, क॥	

अंतरा.

ग -	प सां ध	सां -	सांसांसां
स्था ७	इ सु र	व्य ७	ध अ रु ।
ध -	ध सां रीं	सां रीं	सां ध ण
अ ७	ध स्थि त	अ व	धि क र ।
ग ग	प ध -	सांसां	रींसांसां
हि गु	ण को ७	च ल	न क र ।
गै री	सां रीं सां	ध प	सां ध प
ह र	ख त गु	नि च	त र, का॥

देशकार—त्रिताल.

प	ग	प	-	प	-	ध	प	ध	-	-	प	ध	-	प	प
ह	र	को	ॐ	ना	ॐ	म	उ	चा	ॐ	ॐ	र	तूं	ॐ	न	र।
सां	सां	सां	ध	-	प	ध	प	ग	प	ध	प	गरी	सा	सा	
नि	रा	ॐ	का	ॐ	र	नि	र	बि	ध	अ	त	मं	ॐ	ग	ल।
सा	सा	री	री	ग	-	प	प	ध	ध	ध	प	सां	-	सां	ध
त	ज	म	न	को	ॐ	म	ल	शु	चि	ध	र	अं	ॐ	त	र।
सां	सां	गं	रीं	सां	रीं	सां	ध	प	प	ध	प	गरी	सा	सा	
भ	ज	क	रु	णा	ॐ	क	र	नि	र	गु	ण	अ	ध	ह	रा॥

अंतरा.

पै	-	ग	ग	प	-	ध	ध	सां	-	सां	सां	सां	रीं	सां	सां
जो	ॐ	उ	प	दे	ॐ	श	क	रे	ॐ	हि	र	दे	ॐ	न	र।
सां	-	ध	ध	सां	-	सां	सां	सां	रीं	सां	रीं	सां	-	पै	ध
गा	ॐ	व	त	प्रा	ॐ	त	स	मे	ॐ	अ	त	सु	ॐ	स्व	र।
गै	-	ग	प	-	प	प	प	ध	-	ध	प	ध	-	प	प
ए	ॐ	क	भा	ॐ	व	ध	र	प्रे	ॐ	म	पु	र	ॐ	स्स	र।
सां	-	गं	रीं	सां	रीं	सां	-	प	-	ध	प	गरी	सा	सा	
पा	ॐ	व	च	तु	र	उ	ॐ	छा	ॐ	र	हि	भू	ॐ	प	रा॥

।बहाग-त्रिताल.

नि सा म ग प लं ग र धी	- प ^म नि नि ट म ग	सां नि (प) - म ग रो	म म प म कू त व र ।
ग - सा - जो ० री ०	नि नि सा - सू ज नी ०	प - नि नि सा - - - का ० वि ध हों ० ० ० ।	
सा ^म म ग म प नी या भ	ग म ग - र न सा ०	प प ^म म ग म ग - सा ग र को ० ० जा ० ऊं ॥	

अंतरा.

प - सां - हों ० तो ०	सां-सांसां ला ० ज त	सांसां-सां - म री ० जा ० त हूं ० ।	- रीं सां - ० २
सां - गं - वे ० तो ०	गं ^म - गं रीं लां ० ड त	सां ^म - नि प प प नि नि वा न न न सू ब र स ।	
म म प नि नों ० द को	सां नि (प) - धो ० टा ०	म म प म ग - सा सा नि ल ज म हो ० मो हे ।	
प प नि नि दु व र भ	सा - म ग प - म ग म ग - सा यो ० व स	वो ० जे ० ० ठां ० ब ।	
प नि सां रीं रा ० ज क	सां नि (प) - रे ० गो ०	प प ^म म ग म ग - सा कु ल के ० ० गां ० व ॥	

गी बिलावल—झबताल.

रा १।	ग - ग	ग म	गरी ग -
य x म	नी ३ वि	ला ३	व ली ३।
ध ५	ध प प	ग म	गरीगरीसा
स x व	च २ तु र	मा ३	न त ३।
सासा	ग री सा	रीसा नि	धि - प
प्र x थ	म २ ३ प्र	ह ३ र	गे ३ य।
प -	ध प ५	ग म	गरीगरीसा
रा x ३	ग २ नि क	हा ३	व त ३॥

अंतरा.

ध धि	नि सां सां	सां -	सां री सां
वे x ३	ला ३ व	ली ३	सौ ३ ग।
सां री	गं मं री	रीसां नि	धि - प
क x ३	लया ३ ण	को मि	ला ३ य।
ग -	प प प	ध नि	ध प प
बा x ३	दी २ सु र	ख ३ र	ज क र।
प ग	ध प	ग म	गरीगरीसा
स x व	को २ रि	झा ३	व त ३॥

हिंदोल-बौताल.

सां -	सां धि	मं ग	नि ध	मं ग	- सा
मा ७	न त	सु ब	ज न	हिं दो	७ ल।
नि			नि		
सा -	सां धि	सासा	सा ग	मं ग	सासा
रा ७	ग म	धु र	ओ ७	ड व	सु र।
x					
सासा	मं ग	मं ग	मं ध	मं ध	सां ७।
x					
सां गं	सां नि	ध मं	ग मं	ग ग	सा ७॥
x					

अंतरा.

मं ग -	मं ध	मं ध	सांसां	सांसां	सांसां
वा ७	दी ७	धै ७	व त	सु र	क र।
x					
सांसां	मं ग -	सां धि	मं -	सांसां	ध ध
स म	वा ७	दी गं	धा ७	र वि	चु र।
x					
सांसां	मं गं	मं मं	मं गं	मं गं	सांसां
व र	ज त	रि प	प्र थ	म प्र	ह र।
x					
सां -	सां धि	मंसां	सां ध	मं ग	सासा
सो ७	ह त	नि त	सु र	स च	त र॥
x					

यमन-एकताल.

स ^x	नि ^१	म ^१	प ^१	पै ^१	धै ^१	प ^१	गै ^१	- ग ^०
ब ^x	गु ^०	ज ^२	न ^२	य ^०	म ^०	न ^२	गा ^०	त ^०
मै ^x	ग ^१	ग ^१	प ^१	री ^१	ग ^१	री ^१	सा ^१	- सा ^०
ती ^x	व ^०	सु ^२	र ^०	क ^०	र ^०	त ^१	सा ^०	ध ^०
सा ^x	रै ^०	ग ^१	ग ^१	मं ^१	मं ^१	प ^१	प ^१	ध ^०
नि ^x	रै ^०	गं ^१	रै ^०	सिं ^१	रै ^०	सां ^१	नि ^१	ध ^०
								पा॥

अंतरा.

पै सु ^x	ग र	प वा ^०	- ०	ध दि ^२	प गं	सां धा ^०	- ०	सांसां र सा ^०	- सां ध ^०
सांसां सु ^x	सांसां वा ^०	रै वा ^०	- ०	गं दी ^२	री ०	सांसां क ^०	र	नि ^१ नि ^१ नि ^१ खा ^०	ध ^१ प ^१ ० द ^०
प रा ^x	ग त ^०	प त ^०	प म ^२	प य	नि प्र ^०	ध थ	नि म ^१	ध ^१ प ^१ ह ^०	मं प र ^०
सांसां व ^x	नि ^१ नि ^१ र ^०	मं ज ^२	प न	पै म ^०	ग न	प री ^१	ग आ ^०	- सा ता॥	

११. नाक नोटेशन चिन्हाका

रि, ग, ध, नि, स्वरेके नीचे — यह चिन्ह हो, तो उसका कोमल स्वर समझना. उ. रि, ग, इ. और ऐसा चिन्ह न हो, तो उसके तीव्र समझना.

म, ऐसा लिखा हो, तो उसका शुद्ध या कोमल समझना.
म, ऐसा लिखा हो, तो उसका तीव्र समझना.

नि, ध, प, म, इ. स्वरेके नीचे बिंदु हो तो वे मंद्रस्थानके स्वर समझना.

सां, रिं, गं, मं, इ. स्वरेके उपर बिंदु हो तो वे तारस्थानके स्वर समझना.

— इस चिन्हके अंदर लिखे हुये स्वर एकमात्रा कालमें गाए जावेंगे.

— यह चिन्ह “मीड” वाचक समझना.

किसी स्वरके उपर बाईं तरफ, “**प**” ऐसा दूसरा स्वर छोटे आकारमें लिखा हो, तो उसके “Grace Note” (अलंकारिक स्वर) समझना. यदि नवीन विद्यार्थी ऐसे अलंकारिक स्वर प्रयुक्त: अपने गंठसे न भी निकाल सकें तो भी रागहानि नहीं होगी. ऐसे स्वर निकालनेसे रागकी रंजकता अवश्य बढ़ेगी परंतु उनके अभावसे रागका स्वभाविक स्वरूप बिगड़ता नहीं.

— जहां कोई स्वरके आगे ऐसा चिन्ह हो, “**ग-**”, तो वह उस चिन्हसे पिछला स्वर एक मात्राकाल तक लंबाया जावेगा.

○ गीतके बोलोंमें जहां ऐसा अवग्रह चिन्ह होगा, वहां पिछले अक्षरका अंत्य स्वर एकमात्रा काल तक लंबाया जावेगा.

X यह चिन्ह तालकी “सम” बतलानेके लिये है. तालका पहिला ठोका (ताली) इसी समपर माना जावेगा.

○ यह चिन्ह तालकी “खाली” बतलावेगा.

(प) किसी स्वरको अर्धचंद्रद्वयमें ऐसा लिखा हो तो वहां “**ध प म प**” पढ़ना; इसीतन्हा (सा) = से सा नि सा, और (म) = प म म प, पढ़ लेना.